

Van yöresinde kesilen sığır, koyun ve keçilerde hidatidozun yayılışı

Serdar Değer Erol Ayaz Abdurrahman Gül Kamile Biçek Erhan Eraslan

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Parazitoloji Anabilim Dalı, Van, TÜRKİYE

Özet: Bu çalışmada Van Belediye Mezbahası ile Van Et Balık Kurumu mezbahasında kesilen 230 sığır, 2450 koyun ve 350 keçi hidatidozis yönünden kesim sonrası muayene edildi. Muayene sonucunda enfeksiyon oranının sığırlarda %37.82, koyunlarda %68.73, keçilerde ise %32.57 oranlarında olduğu görülmüştür. Kistler sığırlarda sırasıyla en fazla akciğerlerde, koyunlarda karaciğerlerde, keçilerde ise karaciğer ve akciğerlerde miks halde bulunduğu görüldü. Ayrıca bazı vakalarda sığırlarda bu organlara ilaveten kalp, dalak ve böbreklerde, koyunlarda ise kalpte yaygın kistlere rastlandı. Enfeksiyon oranları Türkiye ortalamaları ile karşılaştırıldığında en yüksek yayılım oranlarına yakın bulunduğu, hidatidozun Van ve yöresi için insan ve hayvan sağlığını ciddi biçimde tehdit eden paraziter bir invazyon olmaya devam ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hydatidozis, Van, Prevalans.

The distribution of hydatidosis in sheep, cattle, and goat slaughtered in Van

Abstract: In this study the postmortem examinations of 230 cattle, 2450 sheep and 350 goat were made to discover the prevalence of hydatidosis in Van area. All animals were slaughtered in the slaughter houses of Van municipal and EBK. The rates of prevalences of hydatidosis obtained in cattle, sheep and goat were 37.82%, 68.73% and 32.57% respectively. Cysts were generally localised in the lungs of cattle in the liver of sheep and in the lung and liver of goat as mixed type. Furthermore in certain cases of the cysts were also found diffusely in the heart, spleen and the kidneys of the cattle and the hearts of the sheep. Comparing the rates obtained of prevalence with the averages of Turkey. It was found high values, thus it was concluded from that hydatidosis is still parasitic invasion dangerous for the health of human and animal.

Keywords: Hydatidosis, Van, Prevalance.

GİRİŞ

Karnivorların ve özellikle köpeklerin bir paraziti olan *Echinococcus granulosus* yurdumuzda önemli oranda yaygın olup bunun larva şekli olan *kist hidatiğe* evcil memelilerde, insanlarda ve bir çok yabani hayvanda oldukça sık rastlanılmaktadır (1-4).

Kist hidatik tarafından meydana getirilen hidatidoz insan ve kasaplık evcil hayvanların sağlığını tehdit etmesi yanında, oluşturduğu kayıplarla da dikkati çekmektedir (5-8).

¹Dünyanın değişik bölgelerinde yapılan çalışmalarda, hidatidozun başta sosyo-ekonomik düzeyi düşük ülkeler olmak üzere Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan, Macaristan, Fransa, İspanya, İtalya, Arnavutluk, Kıbrıs, Arjantin, Şili, Brezilya, Uruguay, Peru, Avustralya ve Asya ülkelerinde geniş bir yayılım potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (3).

Türkiye’de hidatidozun değişen oranlarda yaygınlık gösterdiği belirtilmektedir. Manisa (9) E.B.K’da kesilen büyük baş hayvanlarda %8.96-16.47, küçükbaş hayvanlarda %11.91-15.98, Konya (10) yöresinde keçilerde %5.88 oranında görülmüştür. Yine Konya (11) mezbahasında kesilen koyunlarda %17.22 oranında görülen karaciğer lezyonlarının %79.63’ünün hidatidoz olduğu belirtilmektedir. Merdivenci (12) koyunlarda %15.7, keçilerde %17.1, Erkut ve Kahyaoğlu (13), koyunlarda %22.5, sığırlarda %56.5 oranlarında hidatid enfeksiyonunu tespit etmişlerdir.

Öge ve Doğanay (14), Türkiye’nin değişik bölgelerinde sığır ve mandalarda %8-47.4, Toparlak ve ark. (15) Marmara bölgesinde sığırlarda %47.4, koyunlarda %52.3, mandalarda ise %19.1-22.3 oranlarında hidatidoz tespit etmişlerdir. Kurtpınar (16) hidatidozun, Kars yöresinde sığırlarda % 50, koyun ve keçilerde ise daha düşük oranda görüldüğünü belirtmiş ancak bir oran bildirmemiştir. Araştırmacı Ağrı’da ise sığırlarda

%25 oranında yaygınlık tespit etmiştir. Umur ve Aslantaş (17) Kars belediye mezbahasında kesilen koyunlarda %48.35, keçilerde %25.11, sığırlarda %24.65, mandalarda ise %16.66 oranlarında hidatidoz görüldüğünü belirtmişlerdir. Özçelik ve Saygı (18) Sivas'ta koyunlarda %58.2, sığırlarda %39.6 oranlarında enfeksiyon tespit etmişlerdir.

Van Belediye Mezbahasında kesilen sığırlarda %19.4, koyunlarda %32.9, keçilerde %4.5 oranlarında enfeksiyon tespit edilmiş ve enfeksiyon sığırlarda en çok akciğerlerde, koyunlarda akciğer ve karaciğerde hemen hemen eşit oranlarda, keçilerde ise en çok karaciğerde görülmüştür (19). Van ve yöresini temsilen yapılan başka bir çalışmada ise koyunlarda %67.57, sığırlarda %22.63 oranlarında hidatidoz tespit edilmiş enfeksiyonun koyunlarda en fazla karaciğer ve akciğerlerde görüldüğü buna karşılık birer vakada dalak ve kalpte de kistlere rastlandığı belirtilmiş, sığırlarda ise sadece karaciğer ve akciğerlerde enfeksiyon tespit edilmiştir (20).

Van yöresinde hidatidozun yayılışı ile ilgili ilk çalışma (21) yaklaşık 12 yıl öncesinde yapılmış bulunmaktadır. Buna rağmen parazitoloji tatbikatları için materyal temin etmek amacıyla Van belediye ve EBK mezbahalarına gidildiğinde çok sayıda karaciğer ve akciğerin hidatidoz yüzünden imha edildiği veya az kistli etlerin bu şekilde tüketime sunulduğu dikkati çekmiştir. Bu soruna bir kez daha dikkat çekmek amacıyla ve daha önce yapılan araştırmanın sadece belediye mezbahasında veya sınırlı sayıda hayvan üzerinde gerçekleştirildiği göz önüne alınarak yeni bir çalışma planlanmış ve çalışma alanı içerisine EBK mezbahası da dahil edilerek çalışılan hayvan sayısı artırılmıştır.

Böylece hidatidozun yöredeki yaygınlığı konusunda daha kapsamlı bilgi sahibi olmak ve bu konunun önemini bir kez daha vurgulayarak yetkilileri uyarmak amaçlanmıştır.

Tablo 2. Enfekte hayvanlarda kistlerin organlara göre dağılımı.

Hayvan türü	M.E.H.S	E.B.H.S	Enfeksiyonun bulunduğu organ					
			Karaciğer	Akciğer	Kciğer + A.ciğer	K.ciğer + A.ciğer + Dalak	K.ciğer + A.ciğer + Böbrek	K.ciğer + A.ciğer + Kalp
Sığır	230	87	23	30	24	7	1	2
Koyun	2450	1684	602	516	561	-	-	5
Keçi	350	114	46	10	58	-	-	-

M.E.H.S. Muayene edilen hayvan sayısı

E.B.H.S. Enfekte bulunan hayvan sayısı

MATERYAL VE METOT

Bu çalışma Nisan - Kasım 2000 tarihleri arasında Van belediye mezbahası ile Van EBK'da kesimi yapılan hayvanlar üzerinde yürütülmüştür. Çalışma süresince burada kesilen 230 sığır, 2450 koyun ve 350 keçi kesimden sonra kist hidatid enfeksiyonu yönünden muayene edilmiştir.

Organ muayeneleri kesimden sonra elle ve gözle yapılmıştır. Enfekte bulunanlar kayıt edilmiştir. Hayvanların ırk, yaş ve cinsiyeti konusunda ilgili mezbahalarda kesin ve belirli bir kayıt tutulmasına rağmen hayvan sahipleri ile yapılan ikili diyaloglarda menşey olarak küçükbaş hayvanların Van yöresi ile İran kökenli oldukları, büyük baş hayvanların ise Van yöresine ait oldukları belirtilmiş olup, bu çalışmada ırk ve cinsiyet konusu bu nedenlerle göz önüne alınmamıştır.

BULGULAR

Araştırma süresince muayene edilen hayvanların hidatidoz ile enfekte olma oranları Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kesimden sonra muayene edilen koyun, keçi ve sığırların enfeksiyon oranları.

Hayvan türü	M.E.H.S	E.B.H.S.	Enfeksiyon oranı(%)
Sığır	230	87	37.82
Koyun	2450	1684	68.73
Keçi	350	114	32.57
Toplam	3030	1885	62.21

M.E.H.S. Muayene edilen hayvan sayısı

E.B.H.S. Enfekte bulunan hayvan sayısı

Tablo 1'de görüleceği üzere en yüksek enfeksiyon oranı koyunlarda (%68.73) görülmektedir. Keçilerde bu oran (%32.57) diğer hayvanlara göre daha düşüktür.

Tablo 2'de görüleceği üzere enfeksiyon sığırlarda en fazla akciğerde, koyunlarda karaciğerde, keçilerde ise karaciğer ve akciğerlerde miks halde görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Hidatidoz, insan ve hayvan sağlığı açısından önemli olup, milyarlarca lira ekonomik kayıplar meydana getiren bir helmintozoonozdur (1-8).

Dünyanın her yöresinde yaygın olduğu bildirilen bu parazitin, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ülkelerde daha büyük sorunlar oluşturduğu dikkati çekmektedir (3).

Türkiye'nin değişik bölgelerinde bugüne kadar yapılan çalışmalarda hidatidozun mandalarda %6.5-22.3, sığırlarda %6.5-50.0, koyunlarda %11.91-52.3, keçilerde ise %4.5-25.11 oranları arasında yaygınlık gösterdiği tespit edilmiştir (9-25)

Bu çalışmada, yayılışın sığırlarda %37.82, koyunlarda %68.73, keçilerde ise %32.57 oranlarında olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlar sadece sığırlar için literatürlerde belirtilen sınırlar içerisinde olup, koyun ve keçilerde en yüksek yayılım oranlarından daha fazla bulunmuştur. Bu durum hidatidozun Van ve yöresinde bu yaygınlık oranları ile ciddi bir problem olduğunu ortaya koymaktadır.

Van ve yöresinde bundan yaklaşık 12 yıl öncesinde yapılan ilk çalışmada (21) sığırlarda %19.4, koyunlarda %32.9, keçilerde ise %4.5 yayılış oranları bildirilmiştir. Bu çalışmada sığırlarda %37.82, koyunlarda %68.73, keçilerde ise %32.57 yayılış görülmüştür. Bu tablo, üzerinden bu kadar yıl geçmesine rağmen hidatidoz konusunda yeterli bir duyarlılığın ve bilincin oluşmadığını göstermektedir. Buna ilave olarak son yıllarda terör nedeniyle Van ve yöresine çevre il ve ilçelerden büyük göçler olmuş ve göçerlerin beraberlerinde hayvanlarını da kontrolsüz olarak getirdikleri dikkati çekmiştir. Bununla beraber yöredeki ekonomik sıkıntılarda artınca hayvancılık veya besicilik tamamen kontrolsüz ve bilinçsiz olarak yapılmaya başlanmış ve İran'dan sınır ticareti adı altında veya kaçak olarak hayvan girişleri de önlenememiştir. Böyle olunca hastalıklar veya parazitler konusunda yeterli hassasiyet geliştirilememiştir. Bu durum hastalıklarda veya parazitlerde artışa neden olmuştur.

Daha önce yapılan bir çok çalışmada (19-25) hidatidozun kasaplık hayvanlarda sığırlarda en çok akciğer, koyunlarda akciğer ve karaciğerde eşit oranlarda, keçilerde ise en çok akciğerlerde yaygın olduklarını göstermektedir. Bundan farklı olarak

enfeksiyona sığırlarda çok az sayıda dalak ve kalpte de rastlanıldığı belirtilmiştir.

Bu çalışmada enfeksiyona sığırlarda en çok akciğerde, koyunlarda karaciğerde, keçilerde ise karaciğer ve akciğer de bulunduğu görülmüştür. Yaygınlık sırasından görüleceği üzere literatürlerle benzerlik ve uyum söz konusudur. Diğer araştırmalardan farklı olarak sığırlarda böbrek ve kalpte koyunlarda ise kalpte kistlere rastlanılmıştır.

Türkiye'de günümüze kadar yapılan çalışmalarda hidatidozun çok yaygın olarak görülen önemli bir sağlık sorunu olduğu defalarca vurgulanmasına rağmen bu konuya karşı yeterli bir duyarlılık maalesef geliştirilememiştir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde ve kırsal yörelerde hidatidoz yıllar itibariyle giderek artan bir tablo göstermektedir. Oysa bu hastalığın azaltılması için çok basit koruyucu tedbirlerin alınması yeterli olmaktadır.

Sonuç olarak hidatidoz;

1- Van yöresinde oldukça yaygın olup, insan ve hayvan sağlığını tehdit etmeye devam etmektedir.

2- Yörede kaçak hayvan girişleri önlenerek kaçak kesimler mutlaka önlenmelidir.

3- Mezbahalarda gerekli tedbirler alınmalı mezbaha etrafında başıboş gezen köpekler kontrol altına alınmalı kistli organlar bu hayvanlara yedirilmemeli ve mutlaka imha edilmelidir.

4- Kurban bayramlarında kesilen kurbanlıkların kontrol altında kesilmesi için gerekli tedbirler alınmalı ve halk bu konuda bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Güralp N: Helmintoloji., 2. Baskı, A.Ü. Basımevi, Ankara, (1981)
2. Merdivenci A: Türkiye'de hidatidozun durumu ve yarını için düşünceler. Vet Hek Dem Derg 51(3-4): 63-82, (1981).
3. Tınar R: Cestod larvalarının insan ve hayvan sağlığı açısından önemi ve neden oldukları ekonomik kayıplar. Vet Hek Dem Derg 49(2):32-40, (1979).
4. Umur Ş, Arslan ÖM: Kars yöresi sokak köpeklerinde görülen helmint türlerinin yayılışı. Türkiye Prazitol. Derg 22 (2): 188-193, (1998).
5. Gül A, Değer S, Cantoray R: Van ilinde kist hidatik sorunu. YYÜ Vet Fak Derg 7(1-2): 90-92, (1996).
6. Altıntaş N, Yazar S: Cystic echinococcosis (CE)'de tanı Türkiye Parazitolo Derg 23 (2): 160-168, (1999).
7. Çivi S, Güler S: Kist hidatik hastalığı nedeniyle opere edilen olgularda mali kayıplar. Türkiye Parazitolo Derg 19(2): 230-236, (1995).
8. Vuruşaner C, Akkaya H, Öztrük M: Bir sığırdaki görülen kist hidatid olgusu. Türkiye Parazitolo Derg 20(2): 239-242, (1996).
9. Çenet O, Taşçı S: Manisa Et ve Balık kurumunda (EBK) 1986-1993 yılları arasında kesilen kasaplık hayvanlarda kesim

- sonrası görülen hastalıkların araştırılması. Türkiye Parazitol Derg 18 (4): 511-516, (1994).
10. Cantoray R, Aytekin H, Güçlü F: Konya yöresinde keçilerde helmintolojik araştırmalar. Veterinarium. C 3 (2): 27-30, (1992).
 11. 11. Gözün H, Kıran MM: Konya mezbahalarında kesime alınan koyunlarda karaciğer bozuklukları üzerinde patolojik incelemeler. Veterinarium C10 (1): 1-19, (1999).
 12. Merdivenci A: Türkiye'de 1953-1958 yıllarında yaptığımız koyun ve keçi otopsileri üzerinde helmintolojik araştırmalar. Bornova Vet Araşt Enst Derg 15: 143-153, (1967).
 13. Erkut MH, Kahyaoğlu T: İzmir, Buca ve Bornova Mezbahalarında yapılan helmintolojik araştırma ve bölgemizde Fasciola gigantica'nın durumu. Bornova Vet Araşt Enst Derg 13: 19-23, (1996).
 14. Öge S, Doğanay A: Türkiye'de sığır ve mandalarda görülen helmintler. Türkiye Parazitol Derg 21(4): 435-441, (1997).
 15. Toparlak M, Tüzer E, Gargalı A, Göksu K: Marmara Bölgesi Evcil ruminantlarında görülen parazitler. İÜ Vet Fak Derg 23: 113-118, (1997).
 16. Kurtpınar H: Erzurum, Kars ve Ağrı vilayetleri sığır, koyun ve keçilerin yaz aylarına mahsus parazitleri ve bunların doğurdıkları hastalıkları. Türk Vet Hek Dern Derg 26(120-121): 3226-3232, (1956).
 17. Umur Ş, Aslantaş Ö: Kars belediye mezbahasında kesilen ruminantlarda hidatidozun yayılışı ve ekonomik önemi. Türkiye Parazitol Derg 17 (2): 27-34, (1993).
 18. Özçelik S, Saygı G: Sivas mezbahasında kesilen koyun ve sığırlarda kist hidatik görülme oranları. Türkiye Parazitol Derg 41-44, (1990).
 19. Taş Z. Van mezbahasında kesilen hayvanlarda paraziter fauna tespiti çalışmaları. Yüksek Lisans Tezi. YYÜ Sağlık Bil Enst Parazitoloji ABD Van, (1997).
 20. Yılmaz, H: Van yöresinde hidatidozun son durumu. 11.Ulusal Parazitoloji Kongresi. 6-10 Eylül. Sivas. S.83, (1999).
 21. Toparlak M, Gül Y: Van ili belediye mezbahasında kesilen hayvanlarda hidatidozun yayılışı. AÜ Vet Fak Derg 36 (1): 129-137, (1999).
 22. Göksu K: Kıl keçilerinde hydatidosis. Türk Hidatoloji Dergisi 19: 6-8, (1973).
 23. Güralp N, Doğru C: Ankara mezbahasında kesilen değişik yaşlardaki koyun ve sığırların organlarında görülen ekinokok kistlerinin fertilitite durumları. AÜ Vet Fak Derg 18(2): 195-205, (1971).
 24. Kalkan A: Güney doğu Anadolu'yu temsilen Diyarbakır koyun ve kuzularında paraziter fauna tespiti çalışmaları. Etlik Vet Mikro Enst Derg 48(11-12): 64-85, (1978).
 25. Zeybek H: Samsun yöresi koyun ve kuzularında paraziter fauna saptama ve çalışmaları. AÜ Vet Fak Derg 27(1-2): 215-236, (1980).

Yazışma Adresi:

Doç. Dr. Serdar Değer
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Veteriner Fakültesi
Parazitoloji Anabilim Dalı
Van, TÜRKİYE

e-mail: serdardeger61@hotmail.com